

betekenis van deze bouwwerken en hun relatie met de omgeving. Vele afbeeldingen, waaronder mooie (kleuren)foto's, verduidelijken en verluchten het geheel.

Allereerst gaat Meulenkamp in op de verschillende types, ontwikkeling, vormen en stijlen van de bouwwerkjes. In het tweede hoofdstuk staat de koepel in de literatuur centraal. Daarbij wordt onder meer aandacht besteed aan Jacob van Lenneps *Ferdinand Huyck* en de *Camera Obscura* van Hildebrand. Hoewel het leuk is om te lezen hoe mr. Buis uit de *Camera Obscura* een oude studiegenoot na een lange wandeling met zijn gezin aantreft in een koepel, levert dit hoofdstuk, behalve een schets van het kleinsteedse buitenleven, weinig interessants op. Het was wellicht beter geweest dit ter illustratie te verwerken in het derde hoofdstuk, dat gaat over gebruik, inrichting, kosten, handel, hergebruik en verplaatsing van de koepel. Dat de koepel niet alleen werd gebruikt voor het nuttigen van thee blijkt uit oude prenten, waarin de koepel is afgebeeld als plaats voor een drinkgelag. Daarnaast wordt gewezen op de functie als tbc-huisje of kluisje (voor werk of studie). De kosten van een koepel liepen, afhankelijk van de bouw en het interieur, sterk uiteen. Uit oude krantenberichten, waarin koepels te koop worden aangeboden, kan worden afgeleid dat ze ook wel werden verplaatst.

Het afsluitende hoofdstuk, dat ongeveer de helft van het boek beslaat, bevat een catalogus van ongeveer veertig thans nog bestaande koepels in de Vechtstreek, waarin ze stuk voor stuk worden omschreven. Op de in het boek opgenomen kaart van de streek is hun vindplaats aangegeven. Naast een recente foto en een bouwtekening, is vaak een oude prent of foto van de koepel opgenomen, die een aardige aanvulling vormen op de bouwkundige uiteenzetting.

Het boek is goed gedocumenteerd door middel van een notenapparaat, een literatuurlijst, een verklarende woordenlijst en de reeds genoemde kaart van de streek, en het bevat een Engelse samenvatting. Zo blijkt de geschiedenis van op het eerste gezicht vaak onbeduidende bouwwerkjes interessante gegevens op te leveren. Het moedigt de lezer aan de Vecht af te zakken om het beschreven persoonlijk te gaan bekijken. De schrijfstijl van Meulenkamp, die over de koepels schrijft alsof het levende wezens zijn, had naar mijn smaak echter wat zakelijker mogen zijn.

Simone Wijna

MIDDELEEUWEN

K. van Gulik, e. a., ed., *Willibrord tussen Ierland en Rome. Een bundel historische en muzikale-liturgische bijdragen* (Utrecht: De Keltische draak, 1995, 116 blz., f19,50, ISBN 90 802785 2 1).

Dit boekje vat de voordrachten samen die gehouden werden op een symposium over St. Willibrord (Utrecht, 26 november 1995). De historische bijdragen aan deze bundel, door specialisten uit diverse vakgebieden, verschaffen een nieuwe kijk op leven en werk van deze missionaris. Achtereenvolgens komen de betekenis van zijn werk voor de religieuze en politieke situatie in ons land (Paul P. V. van Moorsel, 'Utrecht in de ban van de ring', 21-34), zijn Angelsaksische achtergrond en zijn lange verblijf in Ierland aan de orde (Michael Richter, 'De jonge Willibrord', 35-43). Verdere onderwerpen betreffen de middeleeuwse biografieën over hem (A. P. Orban, 'Een leven in drie spiegels', 45-62) en de liturgie zoals Willibrord die naar alle waarschijnlijkheid gevierd heeft (Marc Schneiders, 'Hoe vierde Willibrord de liturgie?', 63-83). Dit boekje besluit met enige bijdragen over zijn liturgische gedachtenis, in het Officie

en de Mis voor deze eerste bisschop in Utrecht. Oude en nieuwe composities staan hierbij centraal (Fred Schneyderberg, 'De 'Duitse' handschriften voor de Mis en het Officie van Willibrord', 85-94; *idem*, 'Uit het Utrechts rijmofficie voor St. Willibrord op tekst van Alcuinus', 99-108; Henk Rijkers, 'Misgezangen voor het hoogfeest van St. Willibrord', 109-116; en *idem*, 'Adrian Williams', 95-98). De jonge Engelse componist Adrian Williams liet zich door deze gezangen inspireren tot een 'Missa Archiepiscopi' ter ere van Willibrord, die op 26 november 1995 in Utrecht haar première beleefde.

Het aardige van deze publicatie, ingeleid door Peter Raedts ('Willibrord', 15-19), is dat zij ruime aandacht besteedt aan de Iers-Keltische achtergrond van Willibrord en zijn gezellen. Daarnaast gaan de auteurs in op de diversiteit binnen het vroegmiddeleeuwse christendom. De Gallische, Spaanse, Ierse en Britse 'kerkprovincies' blijken zeer verschillend van structuur en karakter te zijn geweest en onderhielden slechts een nominale band met Rome. Die stad genoot weliswaar een groot prestige, maar fungeerde beslist niet als kerkelijk machtscentrum. Door de islamitische veroveringen in de zevende eeuw leek de toekomst van het christendom weinig florissant, maar het Ierse ideaal van de *peregrinatio* (= huis en haard opgeven terwille van het zieleheil) verleende de kerk een nieuw elan. Dit ideaal had een grote invloed op de Angelsaksische monniken en maakte de kerstening van Noordwest-Europa mogelijk. Van een uniform misritueel was in de zevende eeuw nog lang geen sprake; zo volgde Willibrord niet de Romeinse maar de Gallicaanse liturgie, die een volks, uitbundig karakter had en nog sterk Griekse elementen bevatte.

Een kaartje van Willibrords missiegebied ontbreekt helaas in dit overigens mooi uitgevoerde boekje. De muziek-historische bijdragen verliezen door hun specialistische karakter aan toegankelijkheid. Het grote aantal Latijnse citaten in sommige bijdragen kan voor de niet-gymnasiasten onder de lezers bezwaren opleveren. Ondanks deze minpuntjes verdient de redactie lof voor deze publicatie over het begin van de Nederlandse kerkprovincie.

Hubert Arts

J. Janssens, C. Matheussen, *Renaissance in meervoud. Als dwergen op de schouders van reuzen? (8ste-16de eeuw)* (Historische reeks XIX; Leuven: Davidsfonds, 1995, 255 blz., Bf895,-, ISBN 90 6152 887 9).

Dit boek beoogt 'een brede synthese' te zijn van het meervoudige verschijnsel van '(R)(r)enaissance'. Het lezerspubliek dat de redacteurs voor ogen hebben is dat van 'het Middelbaar Onderwijs', vooral diegenen die de tentoonstelling 'Als dwergen op schouders van reuzen' aan de KU Brussel (24 februari-29 april, 1995) hebben bezocht (zie Ten Geleide, 7). Het boek bevat de volgende hoofdstukken: 'Als dwergen op schouders van reuzen? Een stellingname' (J. Janssens), 'Breuklijnen in het verleden?' (F. Vanhemelryck), 'De Karolingsche Renaissance: de fenix uit de as van de laat-Romeinse christelijk cultuur' (G. Berings), 'De hernieuwingsdrang van de Ottonen. Een Renaissance in de 10de en de 11de eeuw' (A. Sterckx), 'Antieke idealen in een middeleeuws kleed. Een Renaissance van 1050 tot 1250' (J. Janssens), 'Beschouwingen rond de eigenheid van het 16de-eeuwse humanisme in de Nederlanden in vergelijking met de Renaissance van de 12de eeuw' (C. Matheussen). Aan het einde van elk hoofdstuk zijn korte illustratieve stukjes opgenomen, zo bij G. Berings' bijdrage een stuk over 'Karel de Grote in het middeleeuwse bewustzijn'. Aldus worden bladzijden gewijd aan de Graal, de kruistochten en zo meer.

Wie deze inhoudsopgave goed bekijkt ziet vrijwel meteen dat het boek niet zozeer een syn-